

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.4(1).2023.09
UDC 373.2.015.31:004(043.3)

**MENTAL-THINKING
METHODOLOGICAL
COMPLEX FOR
DEVELOPING THE
FOUNDATIONS OF
CRITICAL THINKING
OF OLDER PRESCHOOL
CHILDREN: WORKING
WITH PARENTS AND
EDUCATORS**

Iryna Kuzmenko

Assistant of the Department
Preschool Education,
Drahomanov Ukrainian State University,
9 Pyrohova str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6483-7983>
e-mail: kuzmenkoirisha30@gmail.com

Abstract. *The article demonstrates that the mental-thinking methodological complex for developing the foundations of critical thinking of older preschool children is oriented on forming each component of critical thinking as a whole for the researched category, encompassing not only older preschool children but also adults. The definition of the “mental-thinking methodological complex for developing the foundations of critical thinking of older preschool children” is revealed as a system of comprehensive, harmonized, purposeful, personality-oriented, inter-subjective psycho-pedagogical support, resulting in a full interaction between older preschool children, adults (parents and educators), and peers in various activities, creating unique, favorable conditions for a child’s happy life experience and critical understanding of reality.*

Pedagogical work with educators and parents is characterized, with the primary goal being to familiarize educators with the essence of modern multifaceted definitions: “critical thinking”, “psychological and pedagogical characteristics of critical thinking of older preschool children”, “formation of critical thinking of older preschool children”; equipping educators and parents with modern methods and techniques for developing the foundations of critical thinking of older preschool children; creating a unified innovative-intellectual space for preschool education institutions and families of older preschool children.

Various forms of interactive methodological work with adults regarding the formation of the foundations of critical thinking of older preschool children are outlined: dynamic groups, reference bureaus, discussion clubs, and creative workshops for critical thinking, resource centers for critical thinking, and more. Emphasis is placed on interactive exercises and creative tasks to develop critical thinking, with the aim of increasing professional mastery, developing the ability, readiness, and capability to optimally organize activities with older preschool children and their parents for the formation of critical thinking.

Keywords: *mental-thinking methodological complex, critical thinking, older preschool children, formation of critical thinking of older preschool children, forms of interactive methodological work.*

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.4(1).2023.09

УДК 373.2.015.31:004(043.3)

**МЕНТАЛЬНО-
МИСЛЕННЄВИЙ
МЕТОДИЧНИЙ
КОМПЛЕКС
ФОРМУВАННЯ
ОСНОВ КРИТИЧНОГО
МИСЛЕННЯ
ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ:
РОБОТА З БАТЬКАМИ
ТА ВИХОВАТЕЛЯМИ**

Кузьменко І. А.

асистент кафедри дошкільної освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-6483-7983>
e-mail: kuzmenkoirisha30@gmail.com

Анотація. У статті доведено, що ментально-мисленнєвий методичний комплекс формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку орієнтований на формування кожного компонента критичного мислення у цілому для презентованої категорії досліджених та охоплює не тільки дітей старшого дошкільного віку, а і дорослих. Розкрито дефініцію «ментально-мисленнєвий методичний комплекс формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку» як систему комплексного, гармонізованого, цілеспрямованого, особистісно-орієнтованого, міжсуб'єктного психолого-педагогічного супроводу, в результаті якого відбувається повноцінна взаємодія дитини старшого дошкільного віку, дорослих (батьків та педагогів), однолітків в різних видах діяльності, завдяки якій створюються унікальні, сприятливі умови для щасливого проживання життя дитини, критичного осмислення дійсності. Схарактеризовано педагогічну роботу з педагогами та батьками, основною метою якої стало ознайомлення педагогів з сутністю сучасних багатоваріантних визначень дефініцій: «критичне мислення», «психолого-педагогічні особливості критичного мислення дітей старшого дошкільного віку», «формування критичного мислення дітей старшого дошкільного віку»; озброєння педагогів та батьків сучасними методами та прийомами формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку; створення єдиного інноваційно-інтелектуального простору закладу дошкільної освіти та сім'ї дитини старшого дошкільного віку. Окреслено різноманітні форми інтерактивної методичної роботи з дорослими щодо формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку: динамічна група; довідкове бюро; дискусійний клуб; творча майстерня критичного мислення; ресурсний центр критичного мислення тощо. Зроблено акцент на інтерактивних вправах та творчих завданнях на формування критичного мислення з метою підвищення рівня фахової майстерності, формування здатності, готовності та спроможності щодо оптимальної організації діяльності з дітьми старшого дошкільного віку та їхніми батьками щодо формування критичного мислення.

Ключові слова: ментально-мисленнєвий методичний комплекс, критичне мислення, діти старшого дошкільного віку, формування критичного мислення дітей старшого дошкільного віку, форми інтерактивної методичної роботи.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Основним завданням сучасної освіти «є формування нової людини, що володіє «мисленням вищого порядку», яке має бути критичним ... характерними ознаками якого є здатність оцінювати та аналізувати твердження та факти стосовно будь-якого об'єкта чи явища; робити об'єктивні висновки та приймати обґрунтовані рішення на основі здобуття й опрацювання інформації; здійснення рефлексивних дій...» [2, с. 16]. Критично мислячій людині притаманна впевненість в собі, успішність, здатність до глибокого аналізу інформації, особливий підхід до її сприйняття, стійкість до психологічних впливів.

Критичність як істотна властивість мислення, як важлива сторона діяльності має особливе значення у розумовому вихованні дітей. Дослідження критичності мислення у дітей старшого дошкільного віку є важливим завданням психолого-педагогічної науки. Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) наголошується на тому, що наступність між дошкільною та початковою освітою простежується через призму формування наскрізних умінь. І однією спільною для ключових компетентностей дошкільної та початкової освіти є вміння дитини критично мислити разом з уміннями приймати рішення, розв'язувати проблеми та працювати в команді [1].

Виникаючи на самому початку процесу соціалізації особистості дитини, критичність мислення стає тим особистісним утворенням, яке значною мірою визначає подальшу перспективу її інтелектуальних здібностей. Розуміння критичності як значущої індивідуально-психологічної характеристики, що обумовлює не тільки продуктивність розумової діяльності, але і соціальну адекватність особистості, робить надзвичайно актуальною проблему формування основ критичності мислення, починаючи вже з дошкільного віку. Формування критичного мислення – складний процес, результатом якого є творча, активна особистість, спроможна ефективно розв'язувати завдання, соціального, культурного, індивідуального розвитку, збагачення інтелектуального досвіду дитини і разом з тим, збереження самоцінності дошкільного дитинства [1].

В основу теоретико-методичного забезпечення формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку було покладено результати констатувального експерименту, розуміння критичного мислення як психолого-педагогічної категорії та усвідомлення того, що формування критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку – цілеспрямований процес створення психолого-педагогічних умов для збагачення ментального досвіду дитини старшого дошкільного віку (як сукупність індивідуальних інтелектуальних ресурсів), що сприяють: «... вмінню мислити дисципліновано, послідовно та відповідально, виносити правильні судження, щоб отримувати бажаний результат [7,с. 10].

Отже, при розробці ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку у різних видах діяльності було використано такі наукові засади: закономірності формування особистості у дошкільному дитинстві Л. Артемова, А. Богуш, Л. Божович, Л. Виготський, Н. Гавриш, О. Кононко, Г. Костюк, Т. Поніманська, Мислення, як творча діяльність, відображене у роботах Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Давидова, Д. Ельконіна та ін. Теоретичні засади критичного мислення висвітлено у працях К. Баханова, О. Пошетун, С. Терно, О. Тягло, О. Удада та ін. Розвитку критичного мислення були присвячено праці зарубіжних науковців М. Ліпмана, Д. Брунера, Дж. Гілфорда, А. Кроуфорда, К. Мередіт, С. Метьюза, Д. Рассела, Ч. Темпла, Д. Халперна, Дж. Чаффа та вітчизняних дослідників: Н. Березанської, В. Бондаря, Т. Воропай, І. Кожуховської, А. Ліпкіна, В. Паламарчук, О. Пошетун, Л. Терлецької, С. Терно, О. Тягло, А. Федорова, Т. Яковенко та ін. Питанню про необхідність навчання критичному мисленню

приділяли увагу такі педагоги, як: П. Блонський, А. Байрамов, А. Піпкін, Л. Рибак, В. Сінельников, С. Векслер та ін.

Не дивлячись на ґрунтовний теоретико-методологічний пласт науково-педагогічних досліджень, питання розробки та впровадження дієвих інструментів формування критичного мислення дітей старшого дошкільного віку залишається не до кінця вивченим та апробованим. Отже, постає нагальна потреба в знаходженні дієвого, ефективного інструменту формування основ критичного мислення, розробці та впровадженні ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності.

Мета і завдання дослідження: розкрити сутність та зміст ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного; уточнити визначення дефініції «ментально-мисленнєвий методичний комплекс»; схарактеризувати інноваційні форми роботи з вихователями та батьками в межах ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності.

Методи дослідження. У статті використано наступні теоретичні методи дитячої психології, педагогіки, дошкільної педагогіки з метою визначення теоретико-методологічних засад ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку; метод спостереження використано для первинного збору психолого-педагогічної інформації про розуміння та усвідомлення критичного мислення вихователями та батьками. Метод бесіди допомагав виявити та уточнити інформацію про сутнісні ознаки критичного мислення дітей старшого дошкільного віку та дорослих. Означений метод, за допомогою спеціально розроблених питань, дозволив з'ясувати потрібні дані, уточнити сутність виховного впливу, забезпечити можливість успішного формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку. Під час бесіди ми намагалися отримати максимум інформації від вихователів та батьків, а спостереження за невербальними реакціями респондентів дало можливість максимально підвищити об'єктивність інформації, одержаної експериментаторами під час бесіди. Анкетування дозволило обстежити велику кількість респондентів і провести за модифікованими та розробленими нами анкетами констатувальний та контрольний експерименти. Анкетування батьків та педагогів використовувалося для вивчення рівнів сформованості основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку та подальшої роботи з дорослими.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати констатувального експерименту яскраво продемонстрували проблеми, що виникають при формуванні основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку в реаліях сьогодення. Ментально-мисленнєвий методичний комплекс формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності орієнтований на формування кожного компонента критичного мислення у цілому для презентованої категорії досліджених.

При проведенні формувального експерименту, орієнтувалися на розуміння дефініції «ментально-мисленнєвий методичний комплекс формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку» – це система комплексного, гармонізованого, цілеспрямованого, особистісно-орієнтованого, міжсуб'єктного психолого-педагогічного супроводу, в результаті якого відбувається повноцінна взаємодія дитини старшого дошкільного віку, дорослих (батьків та педагогів), однокласників в різних видах діяльності, завдяки якій створюються унікальні, сприятливі умови для щасливого проживання життя дитини, критичного осмислення дійсно-

сті, в основі якої лежить «...цілісне уявлення про мисленнєву діяльність як творчий системний процес» [6. с. 46].

Як підкреслювалося вище, на формувальному етапі дослідження робота здійснювалась за трьома основними напрямками: робота з педагогами, батьками, та дітьми. Це важливий момент нашого дослідження. На нашу думку, тільки системна взаємодія цих трьох категорій може дати оптимально ефективні результати у формуванні не тільки основ критичного мислення дитини старшого дошкільного віку, а й зробити її щасливою, забезпечити повноцінний інтенсивний розквіт усіх сутнісних сил дитини на ґрунті любові, турботи, взаєморозуміння та підвести дитину до самодостатнього сприйняття реального світу. Єдність, системність, послідовність усіх трьох напрямків роботи з дітьми старшого дошкільного віку становлять фундамент нашого ментально-мисленнєвого методичного комплексу. Розкриємо сутність та зміст цих напрямів дослідження.

Педагогічна робота з педагогами та батьками.

Основна мета ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку і з вихователями – ознайомлення педагогів з сутністю сучасних багатоваріантних визначень дефініцій: «критичне мислення», «психолого-педагогічні особливості критичного мислення дітей старшого дошкільного віку», «формування критичного мислення дітей старшого дошкільного віку»; озброєння педагогів та батьків сучасними методами та прийомами формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку; створення єдиного інноваційно-інтелектуального простору закладу дошкільної освіти та сім'ї дитини старшого дошкільного віку.

Основними ***завданнями такої роботи з батьками*** та вихователями було:

- створення оптимальних умов для комунікативної, гармонійної взаємодії з педагогами, психологами та батьками з питань розвитку основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку;
- створення ефективної підтримки та допомоги, атмосфери взаєморозуміння та толерантності між педагогами та батьками задля ефективного впровадження експериментального ментально-мисленнєвого методичного комплексу та досягнення стратегічних цілей: підвищення рівня сформованості основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку та гармонізації процесів всебічного розвитку особистості дошкільника;
- всебічне, системне вивчення індивідуальних та вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку;
- забезпечення педагогів, батьків науково-педагогічними знаннями та практичним досвідом комунікації, щодо специфіки формування критичного мислення дітей старшого дошкільного віку, проблемних питань з цього приводу та володіння сучасними методами, формами та прийомами педагогічного впливу на дітей старшого дошкільного віку;
- розробити систему занять та заходів для батьків, дітей, педагогів з використанням інноваційних технологій, методів, прийомів формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку;
- формування досвіду батьків та педагогів (на основі засвоєння ними форм евристичної комунікації) до практичного оволодіння дитиною основними механізмами, прийомами, методами формування основ критичного мислення.

Педагоги, вихователі, психологи були ознайомлені з сутністю та змістом ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного

мислення дітей старшого дошкільного віку. Була проведена робота з детального роз'яснення властивостей, особливостей, навичок самовдосконалення критичного мислення дітей старшого дошкільного віку; картою вмінь критичного мислення для прийняття рішень. Інноваційними технологіями формування критичного мислення. Під час експериментального впровадження ментально-мисленнєвого методичного комплексу і педагогів, і батьків були створені усі умови для дієвої мотивації щодо подальшої спільної діяльності з метою формування основ критичного мислення дошкільників.

Акцент під час формувального експерименту було зроблено на тому, що перш ніж навчати самому дорослому (педагогам, батькам) критичному мисленню треба опанувати теоретично і практично самому теорію та практику цього поняття. З цією метою було створено практичні методичні поради для педагогів та батьків щодо тонкощів та специфіки впровадження ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку. На початковому етапі впровадження ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку був розпочатий саме з педагогів. Вихователям, психологам була пояснена мета, завдання ментально-мисленнєвого методичного комплексу, презентовано сам комплекс, детально роз'ясненні всі інструменти критичного мислення, його відмінність від інших видів мислення, а також вмотивовано на подальшу спільну співпрацю з батьками. Презентація методичного комплексу відбувалась на педрадах колективу.

Анкетування педагогів, психологів та батьків були важливою частиною нашого експерименту під час якого вже відбувалося мотивація для оволодіння сучасними технологіями критичного мислення. Вихователі закладів дошкільної освіти з зацікавленістю проходили анкетування, відповідали на питання, аналізуючи та узагальнюючи інформацію. Батьки спочатку дуже неоднозначно, з опаскою сприймали прохання пройти анкетування, мотивуючи це тим, що не зрозуміло для цього це анкетування потрібно, як будуть використано його результати. Але після педагогічного роз'яснення, перших вебінарів та тренінгів діаметрально змінили свої погляди, що позитивно вплинуло на результати експериментальної роботи.

Батькам та педагогам надавалися такі анкети: «Анкета визначення рівня критичного мислення» [7], «Тест Корнелла», «Чи можу я назвати конкретні випадки за останні два дні, коли я...» [7]. Педагогам окремо давали анкету «Критичне мислення на заняттях» [7].

Основною формою роботи з **педагогами** були тренінгові технології під час яких була можливість сформуванню визначальних компетентностей при застосовуванні методів опанування критичного мислення для роботи з дошкільниками: «Критичне мислення: що це?», «Опануємо форми евристичної комунікації», «Використання теорії аргументації в сучасному світі», «Якісне мислення: як формувати?»; «Критичне мислення чи догматичне мислення в сучасному світі?», «Критичне мислення: інноваційні технології формування у дошкільника», «Куб Блума: як діємо?», «Як розпізнати дезінформацію: фактчекінг, як він працює?». Кожна тема розглядалась протягом двох сеансів тренінгів, тривалість тренінгу складала 4 години. Основна аудиторія – вихователі та психологи, які були задіяні в експериментальному дослідженні.

Під час роботи з педагогами використовувався метод інтелектуальних карт як засіб символізації та систематизації інформації. На думку вчених (І. Кіндрат, Т. Бьюзен та ін.) саме інтелектуальні карти забезпечують свободу довільного застосування можливостей обох півкуль головного мозку, «цілісність» мислення людини.

Ми намагалися досягти усвідомленого розуміння педагогами важливості, актуальності формування критичного мислення та його основних механізмів. Саме технології «intelligent maps» дозволили нам чітко систематизувати інформацію щодо основних методів та прийомів критичного мислення та зробити її символічною при цьому організуючи мисленнєву діяльність педагогів найефективнішим способом. Роботу інтелектуальними картами можна назвати «мозковим штурмом». Під час якого відбувається структурування власних думок, ієрархій, категорій, дефініцій, а головне, на думку Баррі Бьюзена, використання базових порядкових ідей, тобто ключових понять, які стають головними гілками інтелектуальної карти. Від кожної гілки ідуть відгалуження, в яких відображено продовження думок, розкриття понять через додавання нових асоціацій та зав'язків. У своєму дослідженні ми використовували два способи систематизації інтелектуальних карт: 1) побудова карт за допомогою створення асоціацій; 2) систематизація й відображення уже наявного змісту чи пізнавального поля.

Приклад першого способу побудови інтелектуальної карти: «Прочитайте інтелект карту “Риси критичного мислення”». Простежте, яким чином розкриваються базові порядкові ідеї (розуміння своїх обмежень, сміливість, прямота, співчуття тощо). Спробуйте продовжити та розширити гілки цієї карти.

Другий спосіб створення інтелект-карти – це унікальний та ефективний спосіб конспектування статті або книги. Педагогам пропонувалася статті на вибір, які вони потім перетворювали на інтелект-карту. Відображаючи думки автора щодо психологічних, педагогічних засад формування критичного мислення. Вихователям, які брали участь в експерименті пропонувалися індивідуальні домашні завдання «Форми евристичної комунікації», «Властивості критичного мислення», «Технології критичного мислення», де вони яскраво відображали процес свого усвідомленого мислення, відбувалася візуалізація пізнавального змісту дефініції «критичне мислення».

Отже, робота з педагогами включала різноманітні форми інтерактивної методичної роботи щодо формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку: динамічна група; довідкове бюро; дискусійний клуб; творча майстерня критичного мислення; ресурсний центр критичного мислення тощо. Обов'язкова складова усіх презентованих форм – це інтерактивні вправи та творчі завдання на формування критичного мислення з метою підвищення рівня фахової майстерності, формування здатності, готовності та спроможності щодо оптимальної організації діяльності з дітьми старшого дошкільного віку та їхніми батьками щодо формування критичного мислення. Зупинимося на цих формах докладніше.

Динамічна група – організація навчання педагогів в мікро групах, склад яких може за потреби змінюватися.

Мета: створення креативного простору формування та усвідомлення критичного мислення педагогами ЗДО, для їхнього професійного розвитку.

Завдання: професійна та наукова підтримка фахівців; обмін досвідом та перспективними стратегіями формування критичного мислення; розгляд та обговорення проблемних, робочих ситуацій, тактики взаємодії з батьками.

Довідкове бюро – створення електронної бібліотеки та колекції майстер-класів, вебінарів, опитувань та анкетування, скриньки актуальних питань (до науковців, більш досвідчених педагогів), з питань формування основ критичного мислення для вільного користування вихователями, методистами.

Мета: надання дієвої допомоги вихователям в режимі реального часу щодо формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Завдання: обмін досвідом ефективності організації освітнього процесу щодо формування основ критичного мислення; організація методичного навчання та самоосвіти у режимі online; актуалізація установки педагогів на цінність критичного мислення.

Дискусійний клуб – форма роботи з педагогами під час проведення якої вихователі отримують досвід евристичної комунікації та удосконалюють своє критичне, логічне мислення. Ця форма роботи передбачає організацію дебатів, полеміки, диспутів, дискусії, розв'язання суперечок – усіх форм взаємодії, що передбачають різні підходи до обрання доводів, методів та способів доведення аргументації.

Мета: сприяти залученню педагогів до технологій критичного мислення; ознайомити педагогів з різними видами аргументації та моделями обґрунтування (логічна, риторична, діалектична).

Завдання: забезпечення науково-методичного супроводу реалізації актуальних технологій аргументації, розвиток критичного мислення вихователів; сприяти розвитку у педагогів креативності, критичності, швидкості та гнучкості думки, здатності висувати незвичайні ідеї, нестандартно розв'язувати проблемні ситуації та знаходити оригінальні, унікальні рішення.

Творча майстерня критичного мислення – постійно діючий практикум для вихователів, які беруть участь в експерименті, де педагоги презентують свої креативні розробки, досягнення, діляться досвідом подолання проблемних ситуацій, досвідом взаємодії з батьками щодо формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Мета: систематизувати інноваційну діяльність з приводу організації формування критичного мислення; поширювати апробовані на практиці та ефективні, інноваційні методи, прийоми, форми формування критичного мислення; максимально використовувати потенційні можливості окремих вихователів та колективів ЗДО в цілому.

Завдання: обмін досвідом та перспективними стратегіями формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку; впровадження інноваційних методів та форм роботи з батьками; формувати готовність у педагогів до інноваційних змін в ЗДО та взаємодії з батьками.

Ресурсний центр критичного мислення – за його допомогою відбувається підтримка інноваційних пошуків вихователів, консультації з науковцями, фахівцями, підтримка психічного здоров'я, запобігання професійному вигоранню, зменшення проблем адаптації для молодих не досвідчених вихователів.

Мета: забезпечення дієвої індивідуальної допомоги та психологічної підтримки вихователям, визначення нагальних потреб учасників освітнього процесу; надання оперативної фахової допомоги та запобігання професійному вигоранню.

Завдання: формування професійних вмінь, та критичного мислення, збагачення професійного досвіду, застосування теоретичних знань в конкретних ситуаціях взаємодії з дітьми та батьками; озброєння педагогів методами та прийомами подолання кризових психологічних станів.

Результатом такої роботи з педагогами було набуття компетентностей створення креативних проблемних ситуацій педагогами, що стимулюють пізнавальну активність дитини, вдосконалюють наочно-дієве мислення, сприяють зародженню дієвого словесно-логічного мислення, шляхом активного використання мови при розв'язанні інтелектуальних завдань.

Робота з **батьками** реалізовувалася в межах ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку за такими етапами:

- ознайомлення батьків з закладом дошкільної освіти, його основними формами та методами роботи, позитивне налаштування на подальшу співпрацю;
- соціально-педагогічне дослідження родини (анкетування, бесіди, інтерв'ю з приводу індивідуальних особливостей дитини);
- просвітницька діяльність з приводу психолого-педагогічних особливостей формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку;
- спільна діяльність з батьками заснована на використанні інноваційних методів, форм, прийомів формування основ критичного мислення;
- підведення підсумків взаємодії педагогів та батьків, виховного впливу з метою формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Основними напрямками роботи з батьками при реалізації ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку були:

- креативне залучення батьків до освітнього процесу закладу дошкільної освіти;
- визначення, уточнення проблем, потреб, з якими зустрічаються батьки та педагоги при вихованні дітей старшого дошкільного віку в реаліях сьогодення;
- проведення спільних заходів з дітьми та батьками з використанням інноваційних технологій формування критичного мислення;
- психолого-педагогічне консультування та підтримка сучасних батьків;
- педагогічна просвіта.

Основною та популярною формою серед батьків стали **тренінги**. Тематика тренінгів для батьків відрізнялася від тренінгів для педагогів і мала на меті «...сприяти зростанню щасливих дітей» (7, с. 6) сформувати компетентності усвідомленого батьківства, уміння продуктивно, ефективно взаємодіяти з дитиною старшого дошкільного віку, яка має свою індивідуальну неповторність, надання кваліфікованої допомоги та психолого-педагогічного супроводу з метою формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку, а також варіанти вправ та прийомів на критичне мислення, які можна проводити вдома з дитиною. Тематика тренінгів була наступна: «Ми – батьки активного, розумного дошкільника», «Роль сім'ї у формуванні критичності мислення дитини», «Заохочення дитини до розв'язання проблем – кредо нашої родини», «Розумнички в родині», «Як відповідати на запитання дитини?», «Правила критичного мислення», «Еврика, відкриття поряд з нами». Тренінги для батьків проводились спільно з педагогами ЗДО. Тривалість тренінгу складала 2 години, одна тема розглядалась протягом двох зустрічей. Кількість батьків, які брали участь у тренінгах, постійно змінювалась, і сягала від 7 до 20 осіб.

Для батьків, і для педагогів проводились вебінари-практикуми, індивідуальні та групові консультації. Разом з тим, змістове наповнення цих форм роботи відрізнялося. Так, теоретична частина для батьків та педагогів була спільною та відображала особливості критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку та дорослих, його властивості, види, основні методи та прийоми його формування, а практична частина відрізнялася. Так, для батьків було підібрано методи, вправи, прийоми, що формують уміння спілкуватися та взаємодіяти з власними дітьми в тій чи тій ситуації, виявляти турботу, зацікавленість, повагу, емпатію, щирість. Для педагогів розроблені практичні рекомендації щодо інтерактивних технологій формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної

освіти. Наведемо приклади. Тематика вебінарів-практикумів: «Специфіка розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку», «Індивідуальні та вікові особливості дітей старшого дошкільного віку», «Метод шести капелюхів – мислимо критично!», «Експерименти з дітьми старшого дошкільного віку», «Дитячий негативізм; що робити?», «Евристична комунікація з дитиною: правила взаємодії», «Дитина старшого дошкільного віку – бути не поруч, а разом», «Шляхи вирішення проблемних завдань», «Вплив оточення та тривожності на формування інтелекту дитини».

У закладах дошкільної освіти, де проводилось експериментальне дослідження, було створено групи для спілкування (Телеграм, FB) з батьками для своєчасного реагування на питання, на проблемні ситуації; для розміщення психолого-педагогічної інформації, яка систематично поновлювалась, щодо особливостей формування критичного мислення дітей старшого дошкільного віку. Ці медіа додатки були використано для онлайн-опитування батьків та педагогів, розміщалося інформація про проведення педагогічних заходів. За допомогою додатків батьки могли задати питання безпосередньо психологам та педагогам як в загальну групу, так і в індивідуальному порядку. Важливим моментом формувального експерименту стала організація індивідуальних консультацій та консультації в міні-групах для батьків (за потреби). Формувальний експеримент відрізнявся інтерактивними формами взаємодії з батьками: реалізація сумісних проектів та проведення вебінарів, створення батьківської кімнати, брифінги, «батьківська скринька», «телефон довіри», створення групи на ФБ, діяльність «Освітнього хабу» для батьків тощо.

Проектна діяльність сприяє висвітленню проблеми критичного мислення з різних точок зору, створенню справжньої взаємодії педагогів та батьків, поглибленню батьківського досвіду з проблем критичного мислення. Теми ми обирали наступні: «Малюючи, розвиваємо критичне мислення», «Привчаємося міркувати», «Казковий феєрверк: критично мислимо разом з дитиною», «Нейрони: рука веде мозок». Батьки працюють у робочих групах, а після завершення роботи кожна група презентує свої напрацювання. Експерти (вихователі, методисти) доповнюють їх. Наступний етап – батьки з різних позицій формують спільний варіант розв'язання проблеми.

Брифінги «Педагогічні дебати» – дієва форма максимальної активізації батьківської аудиторії, мотивуємо дорослих до формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку; цікава форма поєднання елементів інтерв'ю, дискусії, репортажу, обговорення програми роботи з формування основ критичного мислення.

Батьківська кімната – спеціально створений освітній простір для самоосвіти батьків формування основ критичного мислення, де є спеціальна науково-популярна література, каталог фільмів, відеороликів, аналіз попереднього батьківського досвіду з презентованої проблеми.

Сторінка на ФБ та Телеграм каналі – користувалася великою популярністю серед батьків, які гарно володіють гаджетами та велику частину свого часу проводять в мережах з метою популяризації нашої експериментальної роботи було створені закриті групи, в яких відомі педагоги, психологи, давали відповіді на (іноді анонімні) актуальні, затребувані запитання, щодо індивідуальних проблем в родині та питань повноцінного спілкування з дитиною.

Фактчекінг – дієвий спосіб визначити потенційну користь інформації в інтернеті, перевірка фактів в інтернеті. Деякі факти є очевидними та не вимагають перевірки. Існують чимало фактів, які діти (навіть дорослі) не знають і не в силах усвідомити їхню помилковість. Отже, фактчекінг – розвінчує міфі, фейки (заздалегідь неправильна інформація), допомагає розкрити та читати маркери маніпуляцій і можливих

фейків у соцмережах, розрізняти фати та судження. Приклади для обговорення: «Не перемикайте, буде цікаво», «Останній примірник, поспішайте...купити».

Смартмоби – цікава форма соціальної організації взаємодії з сучасними батьками за допомогою мережі інтернет та смартфонів. Педагог обирає саму активну людину серед батьків та розкриває їй ідею нашого смартмобу, активізує та спрямовує. Так представник батьківства передає цю ідею іншим батькам за допомогою соціальних мереж та мобільних додатків. Мета такої організації – залучення батьків до спільної креативної діяльності щодо формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку. Теми для обговорення, що стали актуальними та цікавими для дорослих, для проведення фактчекінгу: «Зміна пор року», «Правило 5 секунд», «Факти та судження», «Безпека дитини в інтернеті». Батьки самостійно готують інформацію для аналізу та презентують її. Батьки, які відгукуються на ідею смартмобу набувають компетентностей критичного мислення, діляться своїм досвідом критичного осмислення дійсності з іншими батьками та відповідно позитивно впливають на своїх дітей організуючи їхнє мислення

Психолого-педагогічний форум – форма взаємодії, що допомагає батькам набутти знань про психолого-педагогічні засади критичного мислення дитини, навчитися довіряти та спілкуватися з педагогами та психологами, які працюють з дітьми, активізувати дорослих до подальшої взаємодії з ЗДО, розповісти про свої традиції в родині та про найкращі якості своєї дитини. Наприклад, в межах експериментальної роботи впровадження ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку було проведено психолого-педагогічний форум «Критичне мислення дитини старшого дошкільного віку: актуальність, етапи, технології».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ментально-мисленнєвий методичний комплекс формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку орієнтований на формування кожного компонента критичного мислення у цілому для презентованої категорії досліджених та охоплює не тільки дітей старшого дошкільного віку, а й дорослих.

У статті розкрито дефініцію «ментально-мисленнєвий методичний комплекс формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку» як систему комплексного, гармонізованого, цілеспрямованого, особистісно-орієнтованого, міжсуб'єктного психолого-педагогічного супроводу, в результаті якого відбувається повноцінна взаємодія дитини старшого дошкільного віку, дорослих (батьків та педагогів), однолітків в різних видах діяльності, завдяки якій створюються унікальні, сприятливі умови для щасливого проживання життя дитини, критичного осмислення дійсності. Схарактеризовано педагогічну роботу з педагогами та батьками, основною метою якої стало ознайомлення педагогів з сутністю сучасних багатоваріантних визначень дефініцій: «критичне мислення», «психолого-педагогічні особливості критичного мислення дітей старшого дошкільного віку», «формування критичного мислення дітей старшого дошкільного віку»; озброєння педагогів та батьків сучасними методами та прийомами формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку; створення єдиного інноваційно-інтелектуального простору закладу дошкільної освіти та сім'ї дитини старшого дошкільного віку

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

---

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу. 2021. URL: <https://ezavdnz.mcfra.ua/868347>
2. Бех І. Д. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ, 2018. 40 с. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
3. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі : монографія. Кам'янець-Подільський : «Друкарня «Рута», 2018. 392 с.
4. Впевнений старт : книга вихователя : методичний посібник. В 3-х частинах. Ч. I / наук. ред. Т. О. Піроженко, заг. ред. О. Ю. Хартман. 2-ге вид., випр. Київ : Українська академія дитинства, 2018. 112 с.
5. Грінцова О. М., Терещенко Л. А. Дитяча психодіагностика : навчально-методичний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 228 с.
6. Кухарчук О. Критичне мислення на щодень. Київ : «Видавнича група «Шкільний світ». 2021. 120 с.
7. Піроженко Т. О. Прийняття дитиною цінностей : посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2018. 240 с.

REFERENCES:

---

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity. Nova redaktsiia ta porady dlia orhanizatsii osvitnoho protsesu [Basic component of preschool education. New edition and tips for organizing the educational process] (2021). Retrieved from: <https://ezavdnz.mcfra.ua/868347> [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. (2018). Prohrama «Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnosti [The “New Ukrainian School” program is moving towards values]. Kyiv. Retrieved from: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> [in Ukrainian].
3. Bohush, A. M. (2018). Pedagogichni vymiry Vasylia Sukhomlynskoho v suchasnomu osvitnomu prostori [Pedagogical dimensions of Vasyl Sukhomlynskyi in the modern educational space]. Kamianets-Podilskyi : «Drukarnia «Ruta» [in Ukrainian].
4. Pirozhenko, T. O. (2018). Vpevnenyi start : knyha vykhovatelja [A confident start : a teacher's book] : metodychnyi posibnyk. In 3 parts. Part. I. T. O. Pirozhenko (Ed.), O. Yu. Khartman. Kyiv : Ukrainska akademiia dytynstva [in Ukrainian].
5. Hrinova, O. M., Tereshchenko, L. A. (2015). Dytiacha psykodiagnostyka [Children's psychodiagnosis] : navchalno-metodychnyi posibnyk. Vinnytsia : TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].
6. Kukharchuk, O. (2021). Krytychne myslennia na shchoden. [Critical thinking for everyday life] Kyiv : «Vydavnycha hrupa «Shkilnyi svit» [in Ukrainian].
7. Pirozhenko, T. O. (2018). Pryiniattia dytynoiu tsinnosti [Acceptance of values by a child] : posibnyk. Kyiv : Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].